

نگاه رویکردی و خاص بر حقوق مالکیت فکری در اقتصاد و تجارت کشورهای در حال توسعه

کیان کجوری* | دانشجوی کارشناسی حقوق، مؤسسه آموزش عالی آپادانا، شیراز، ایران.

چکیده

در سه دهه اخیر، نقش حقوق مالکیت فکری، نقش پررنگی به خود گرفته و از این رو در سر تا سر دنیا ماهیت عملی پیدا کرده است. حقوق مالکیت فکری عموماً توسط دولت‌ها حمایت می‌شود تا کارهای خلاقانه و مارک‌های تجاری را ترویج کنند و در عین حال انگیزه تحقیق و توسعه را با هدف تقویت نوآوری فراهم کنند. از آنجایی که حمایت اعطا شده به شکل قدرت بازار، مبتنی بر مالکیت معنوی است که اغلب منجر به قیمت‌گذاری بالاتر می‌شود و برای مصرف‌کنندگان هزینه دارد. قوانین مالکیت معنوی باید به گونه‌ای طراحی شوند که تعادلی بین ایجاد انگیزه برای نوآوری یا خلاقیت و هزینه انحصار بازار ایجاد کنند و بی‌شک بدون وجود قوانینی برای حفاظت از آثار و سرازیری دانش در سطح جهانی به وسیله وجود فناوری نوین که قابلیت بهره‌برداری علمی و توسعه اقتصادی دارد، یک سیستم مالکیت فکری که به خوبی طراحی شده باشد می‌تواند وسیله‌ای قدرتمند برای رشد اقتصادی و توسعه انسانی باشد. انباشت دانش با بهره‌برداری از آن بدون شک عامل اصلی توسعه اقتصادی اجتماعی در قرن بیست و یکم است و نمی‌توان بر نقش مالکیت معنوی در اقتصاد دانش‌پیش از حد تأکید کرد. این توضیح می‌دهد که چرا دولت‌ها در سراسر جهان دائماً در حال توسعه سیستم‌های مالکیت فکری هستند که به نیازهای صنایع تولیدکننده دانش و اهداف ملی و توسعه‌ای آن‌ها پاسخ می‌دهند.

کلیدواژه‌ها: حقوق، توسعه اقتصادی، کشورهای در حال توسعه، مالکیت فکری و تجارت جهانی

مقدمه

حقوق مالکیت فکری امتیازی را برای حفاظت از آثار تولید شده قرار می‌دهد. این آثار می‌تواند در هر زمینه‌ای برای هر اهدافی اعم از: پزشکی، نظامی، تکنولوژی‌هایی نظر علوم کامپیوتری و الکترونیکی، داده‌های کشف شده و حتی موسیقی یا کتاب و فیلم باشد. از این رو زمانی که سخن از تولید آثار به میان می‌آید، پیش زمینه‌ای برای تحقیق و توسعه آثار به همراه آن بوده است. ایجاد آثار براساس نیاز یک جامعه بوده و خواهد بود و این اساس جدایی‌ناپذیر در بحث تقاضا می‌باشد. کشورهایی که به توسعه رسیده‌اند و کشور توسعه یافته نامیده شده‌اند راه بی‌پایانی را در پیش دارند؛ زیرا توسعه هنوز ادامه دارد و اگر کشوری که به آن تکامل دست یافته از توسعه و تحقیق و پژوهش باز بماند به مرحله‌ای که کشورهای که هنوز در حال توسعه هستند و به آن شاخص اصلی دست نیافته‌اند برمی‌گردند.

بی‌شک راه‌های بسیار زیادی برای توسعه یافتگی وجود دارد اما کلیه جامعه بین‌المللی به‌منظور ایجاد انگیزه برای ادامه راهبردی اهداف خود به یک استاندارد ذاتی رسیده‌اند که یکی از آن استانداردها مالکیت فکری نام دارد. در این باره باید خیلی ریز و دقیق بحث کرد؛ زیرا در هر زمینه تجاری و اقتصادی که برمی‌خوریم، یک سرخ از مالکیت فکری می‌ایم. حقوق مالکیت فکری که جنبه قانونی دارد و حقی منصفانه را برای مؤلف و خالق اثر یا حتی مخترع یک نوآوری در برمی‌گیرد، باعث حفاظت از آن می‌شود. در این مقاله به این پی خواهیم برد که اگر مالکیت فکری وجود نداشته باشد، چه تأثیری بر توسعه و تحقق رشد اقتصادی کشورهای در حال توسعه خواهد گذاشت. همیشه سرمایه به معنای مال و اموال نبوده و در این زمینه تجارب بسیاری به دست آمده است که عوامل مختلف بر روی تجارت و اقتصاد کشورهای در حال توسعه، تأثیرگذار خواهند بود. به این بحث خواهیم رسید که چه شاخص‌هایی برای سنجش توسعه یافتن یک کشور وجود دارد و ارتباط آن را با حقوق مالکیت فکری درمی‌ایم. کشوری که در حال توسعه می‌باشد، هنوز به آن اهداف مدنظر دست نیافته و شرایطی خاص را برای خود داراست و نیازمند رعایت شروطی است که در این باره باید پردازیم.

تلاش و پشتوانه بی‌برنامه، باعث به حذر رفتن سرمایه و منابع انسانی، زیست محیطی، مالی اقتصادی و در نهایت از دست رفتن انگیزه و نقشه راه خواهد شد. اگر حقوق مالکیت فکری در سراسر دنیا وجود نداشت و درباره آن در زمینه‌های مختلف تولید علم و دانش مربوط به آن برای توسعه و کارایی بهتر این حقوق وجود نداشت، این مسئله جنبه بین‌المللی پیدا نمی‌کرد. در جامعه بین‌الملل، معاهدات و کمیسیون‌هایی در این رابطه تصویب شده که انتهای هر کدام به توسعه و تجارت راه می‌آید، زیرا خالق آثار باید برای جبران تمام زحمات خود و تلاش‌های شبانه‌روزی خود، نتیجه را برای استفاده و بهره‌برداری در اختیار دیگران بگذارد که جامعه نیز از این رفاه و نوآوری بهره‌مند شوند. در این روزها که با تحقیق و تولید دانش بی‌پایان مواجه هستیم، حق نشر و حق ثبت در این حقوق برای اشخاص حقیقی است و بی‌شک درباره این مسئله که اهمیت کل این حقوق برای احقاق حق یک مؤلف است، باید مرحله اجرایی آن را نیز مورد بررسی قرار داد و عملکرد کشورها با در برگرفتن قسمتی از اجرای اقتصاد از حقوق مالکیت فکری بررسی کرد. تأثیر این حقوق بر مدیران اقتصادی و بنگاه‌های اقتصادی به حدی است که باعث ایجاد زمینه‌هایی مانند صادرات و واردات، انتقال نوآوری و فناوری به همراه توسعه همپایی فناورانه، جهت انتقال فناوری به جامعه بین‌المللی شده است که به تجارت کشورها رونق می‌بخشد و به نوبت خود عملکرد منحصر به فردی در زمینه تجارت و اقتصاد دارد.

علت انتخاب موضوع

بی‌شک بسیاری از کشورهای توسعه‌یافته چهارچوبی را برای حفظ یک اثر و آسودگی خاطر خلق‌کننده اثر رعایت کرده‌اند. این آسودگی خاطر از وجود حقوق مالکیت فکری نشأت می‌گیرد؛ حقوقی که نه تنها باعث خروجی و پیشرفت یک ملت می‌شود، بلکه حقوقی را برای خالق اثر در نظر می‌گیرد.

مسئله موضوع

حقوق مالکیت فکری چه تأثیری بر احوال تجاری و اقتصادی کشورهای در حال توسعه می‌گذارد؟ در برابر این همه تولید علم و دانش، در چه مواردی باید حقوق مالکیت فکری و زیر مجموعه آن را مسئول دانست؟

فرضیه موضوع

اگر بتوانیم نقش حقوق مالکیت فکری را برای توسعه اقتصادی و تجاری کشورهای در حال توسعه پیدا کنیم می‌توانیم حفره‌های موجود در این زمینه را دریابیم و با استفاده از آن، نقشی در ایجاد تجارت جهانی، درآمد با ارزش‌های رایج بین‌المللی، جذب سرمایه و اعتماد سرمایه‌گذاران دیگر کشورها را داشته باشیم.

روش تحقیق و خلاصه فهرست

روش تحقیق این مقاله به صورت توصیفی-تحلیلی می‌باشد و منابعی که در این مقاله به کار گرفته شده، برگرفته از روش کتابخانه‌ای می‌باشد. خلاصه فهرست به این شرح است که اول با مقدمه‌ای وارد تعاریف واژگان و به بررسی آن‌ها می‌پردازیم و پس از بررسی، بسیاری از فاکتورهای مهم، شاخص‌های قابل بررسی و در نهایت به بحث و نتیجه‌گیری می‌رسیم.

پیشینه تحقیق

حقوق مالکیت فکری (IPRS) در مواجهه با تغییر تجارت اهمیت پیدا کرده است؛ محیطی که با رقابت جهانی مشخص می‌شود به دلیل خطرات بالای نوآوری، چرخه محصول کوتاه، سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه، تولید و بازاریابی و نیاز شدید به منابع انسانی ماهر.

تیواری^۱ (۱۹۹۹) بیان می‌کند که هند TRIPS را امضا می‌کند و قرارداد مستقیماً به اجرای حقوق مالکیت معنوی مربوط می‌شود. مجموعه‌ای از استانداردهای اجرایی وجود دارد که همه اعضای سازمان تجارت جهانی هستند و موظف به پیروی از توافق‌نامه و این شامل: (۱) دستورالعمل‌های کلی باشد به دنبال آن اعضا (۲) مقررات مدنی (۳) اداری و آیین دادرسی کیفری (۴) اقدامات مرزی برای اجرای حق مالکیت معنوی آن‌ها (۵) برای کشورهای در حال توسعه، برخی از مناطق احتمالی شناسایی شده است که ممکن است در آن تغییرات مورد نیاز باشد. بنابراین، این به عنوان یک رویه سازگار ظاهر شد که باید دنبال و اجرا شود.

باریرولی و جیانکارلو (۲۰۰۱) به توضیح جنبه‌های جهانی می‌پردازند، عملکرد: «داخلی» و «خارجی»، تأثیرات، شاخص‌ها می‌توانند اندازه‌گیری کنند. مواد، انرژی، محیطی، عملیاتی، حجم، اثربخشی/کارایی ورودی‌ها از یک فرآیند، کیفیت و عملکرد زیست محیطی یک محصول، هر دو در سطح فنی و اقتصادی حوزه اجتماعی-اقتصادی، آن‌ها می‌توانند اندازه‌گیری کنند. تأثیرات حاصل از یک فناوری تا حدی یا کاملاً جدید بر کل و فکر اشتغال و محیط زیست در حوزه استراتژیک، آن‌ها می‌توانند اندازه‌گیری کنند، اهمیت داخلی و بین‌المللی، درجه ضروری بودن و

پیشرفت دانش علاوه بر این، در حوزه شرکت، داده‌ها را می‌توان از ۶ به ۱۲ ماه پس از اجرای نوآوری، در حالی که در حوزه کلان است، توصیه می‌شود که ۱ تا ۲ سال صبر کنید.

لال و خورانا (۲۰۰۲) به ارزیابی و درمورد طرح کلی برخی از مسائل ناشی از نام تجاری بحث می‌کنند؛ ارزش گذاری در سناریوی اقتصادی در حال تغییر، انواع برندها، ارزش گذاری آن‌ها، مزایای نامشهود و ملموس ارزش گذاری برند می‌باشد.

کینگ (۲۰۰۲) ارزش گذاری سرمایه فکری را مورد بحث قرار می‌دهد؛ مفاهیم، روش‌ها و رویه‌ها برای مالکیت معنوی ارزش اعمال می‌کنند. سه عریض دسته‌بندی روش‌های ارزش گذاری: (۱) مبتنی بر بازار (۲) براساس هزینه (۳) برآوردهای آینده مزایای اقتصادی. نویسندگان پدیده‌های فرآیند ارزش گذاری IP (حقوق مالکیت فکری) و ایجاد سرمایه فکری با پیامدهای آن.

جولی و فیلیپات^۱ (۲۰۰۴) در این فصل به ارزیابی می‌پردازند، اهمیت ایجاد مالکیت بر جنبه‌های مختلف مانند برندها. همچنین تأکید می‌کند که چگونه یک نام تجاری تأثیری فراتر از یک محصول در حافظه یک مصرف کننده دارد و جنبه سودمند مالکیت و همچنین انتقال حقوق بر برندها، برجسته می‌شوند. ثبت نام مصرف کننده و ترجیحات نسبت به مارک‌ها و آن تأثیر بر تقاضای محصول با عبارت «علامت تجاری و سرقفلی مرتبط در قراردادهای مجوز».

شوویز^۲ (۲۰۰۴) نویسنده در این فصل درباره پیش‌بینی درآمد مالکیت فکری، رویکردها و روش‌ها توضیح می‌دهد. براساس مشاهدات فعلی نویسنده، ارزش گذاری مالکیت فکری و دارایی‌های نامشهود، ارزش کل یک دارایی معنوی براساس سه اجزاء است: ۱. کاربردهای فعلی یا پیش‌بینی شده مالکیت معنوی ۲. الحاقات منطقی مالکیت فکری مالکیت معنوی. تأکید بر قابلیت اطمینان و سناریوهای جایگزین درآمد پیش‌بینی‌ها ارجاع می‌شوند که به تحلیل گر اجازه می‌دهد (۱) حداکثر پیش‌بینی درآمد صعودی بالقوه را تخمین بزند (یعنی بهترین حالت) و همچنین (۲) حداکثر پیش‌بینی درآمد نزولی بالقوه (به عنوان مثال، بدترین حالت). همچنین روش‌های مختلف از ارزیابی‌ها همراه با مطالعات موردی مربوطه به طور مناسب ارائه شده است.

مار و چترکل^۳ (۲۰۰۴) دلیل منطقی را توضیح می‌دهند. پیشینه مفاهیم مدیریت، اندازه گیری و گزارش دهی فکری سرمایه، پایتخت. نویسنده در ادامه پیشنهاد می‌کند که نظریه‌های موجود، ارزیابی و طبقه‌بندی‌ها و روش‌های تحقیق به یک قالب ساختاریافته برای محاسبه و در نظر گرفتن سرمایه فکری.

کارونا و واندانا (۲۰۰۶) حقوق مالکیت معنوی به عنوان یک کلید دارایی‌های فکری سازمان به نوآوران قدرت می‌دهد تا ارزش کامل خود را جمع‌آوری کنند. اختراع اکنون به یک پیش‌نیاز برای توسعه تخصص سازمان‌ها تبدیل شده است و توانایی نه تنها برای ایجاد مالکیت معنوی از طریق تحقیق و توسعه، بلکه به مدیریت آن و اهمیت دادن به آن در تصمیم‌گیری استراتژیک، نقش سیستم مدیریت مالکیت فکری (IPMS) در ساختمان سازمانی قابلیت‌های دستیابی به مزیت رقابتی پایدار.

کومار^۴ (۲۰۰۶) دارایی به عنوان یک جزء ارزشمند از یک شرکت شناخته می‌شود؛ زیرا رشد IP (مالکیت فکری) به عنوان یک سرمایه گذاری استراتژیک در IP (حقوق مالکیت فکری) وثیقه وجود دارد. به طور کلی، ریسک اعتباری کمتری دارد که منجر به هزینه کم تامین مالی و تعهد IP (مالکیت فکری) می‌شود. وثیقه اغلب به وام گیرنده این امکان را می‌دهد که تامین مالی را بدون نیاز به تغییر آن تضمین کند؛ ساختار سرمایه.

1. Jolly & Philpott
2. Schweih
3. Marr & Chatzkel
4. Kumar

لی^۱ (۲۰۰۶) چارچوب‌های اقتصادی را توضیح می‌دهد، به‌عنوان حسابداری که دارایی فکری را برای ارائه، شناسایی و ارزش‌گذاری می‌کند. اطلاعات برای تصمیم‌گیری و گفتمان حسابداری در شناخت مالکیت معنوی به‌عنوان یک دارایی براساس حسابداری بین‌المللی جدید استانداردها گفتمان‌های حقوقی و حسابداری که در آن حقوق مالکیت فکری اعتراف می‌شود که با هم مقایسه می‌شوند و این گفتمان‌ها لزوماً همسو نیستند. این اثرات و پیامدهای توسعه یک رژیم جهانی برای حسابداری دارایی‌های نامشهود ممکن است در نهایت رفتار حسابداری را برای مالکیت فکری هماهنگ کند.

راجو^۲ (۲۰۰۸) به بررسی مفاد مختلف فکری می‌پردازد، مالیات بر دارایی تحت قوانین مختلف در هند. استدلال می‌کند که فقدان الف سیاست جامع مالیات بر مالکیت فکری به‌عنوان یک عامل بازدارنده عمل می‌کند، انتقال فناوری و ایجاد IP (مالکیت فکری) در هند. دسته‌های مختلف با اهداف و مقاصد مختلف مالیات می‌گیرند و گاهی اوقات ممکن است اقتصادها بخواهند از استفاده کالاهای خارجی در داخل کشورشان خودداری کنند و در نتیجه مالیات بر کالاهای وارداتی بالا خواهد بود. با این حال، جالب است که مالیات بر مالکیت معنوی، یک پدیده اخیر در سراسر جهان است. کالیان^۳ (۲۰۱۲) انتقال ارزش کسب و کار براساس ارزش دارایی با استفاده از IP (مالکیت فکری) را عنوان می‌کند. مزایا: انحصار IP (مالکیت فکری) به کسب و کار کمک می‌کند تا آن را شکل دهد. ارزش رقابتی، ارزش دارایی IP (حقوق مالکیت فکری) بسیار بالاتر از دارایی‌های ملموس است. ادغام، ادغام و همسویی فعالیت‌های مختلف از هر جنبه از فرهنگ‌سازی تا مدیریت کارآمد پورتفولیو، مزایای IP (مالکیت فکری) را به حداکثر می‌رساند.

راوی^۴ (۲۰۱۶) انطباق فرهنگی IPR (حقوق مالکیت فکری) را توضیح می‌دهد. تاکتیک‌ها وارد صنعت داروسازی و تأثیر آن بر رشد این صنعت نه تنها در بازار داخلی، بلکه در بازار جهانی نیز وجود دارد. جست‌وجوی انجام شده در این مقاله، وضعیت IPR (حقوق مالکیت فکری) را در شرکت‌های فردی و نتایج را تعیین می‌کند و نشان دهنده رشد قابل توجه است اما دولت‌ها نیاز به بهبود در آگاهی و پیاده‌سازی IPR (حقوق مالکیت فکری) در سراسر صنعت دارند.

۱- کلیات حقوق مالکیت فکری

حقوق مالکیت معنوی و انواع آن

امروزه دانش، فناوری و اندیشه در فرایند تولید محصولات، به مراتب بیش از گذشته ارزش یافته است. برای مثال، ارزش داروها و تجهیزات جدید و محصولات با فناوری بالا، تنها در جنس و ماده فیزیکی مورد استفاده آن‌ها خلاصه نمی‌شود، بلکه ارزش آن‌ها به میزان نوآوری، خلاقیت، ابتکار و نبوغی که در آن‌ها به کار رفته است، بستگی دارد. به عبارت دیگر، مفاهیمی چون اندیشه، نوآوری و خلاقیت بیش از گذشته ارزش مبادلاتی پیدا کرده‌اند و به‌عنوان سرمایه‌های ارزشمند مورد حمایت واقع شده‌اند؛ این حمایت‌ها در قالب مفهوم کلی مالکیت معنوی تبلور یافته است. کنوانسیون تاسیس سازمان جهانی مالکیت معنوی در ماده‌ی ۲ بند ۸، مواردی از حقوق مالکیت معنوی را ارائه می‌کند که برخی موارد آن به شرح ذیل است:

الف: موضوعات حقوق مالکیت علمی، ادبی و هنری یا کپی رایت؛ شامل: آثار علمی و ادبی شفاهی (اشعار، کنفرانس‌ها، خطابه‌ها، نطق‌ها و ... دفاعیات و کلا) و نوشته (کتاب، مجلات، جزوات و ... و هر چیز مکتوب). آثار صوتی (ترانه‌ها، منقبت‌ها و مداحی‌ها و ...) و تصویری (فیلم، تئاتر و ...)، رادیو، تلویزیون، تئاتر و سینما. آثار تزئینی، نمایشی و تجسمی (انواع طرح‌های فرش، گلیم، عکاسی، معماری، صنایع دستی، پیکرتراشی، خوشنویسی و...). آثار

1. Lee

2. Raju

3. Kalyan

4. Ravi

رایانه‌ای که در محیط رایانه تولید می‌شوند و آثار ترکیبی، یعنی اثری دارای ظاهر واحد که در واقع از تنظیم، چینش، کنار هم قرار گرفتن و آمیختن مبتکرانه‌ی چند اثر ادبی و هنری به وجود می‌آید. مانند ترجمه‌ای که پژوهش‌ها و نظرات شخصی مترجمان نیز به آن اضافه شده باشد یا تصویری که روی یک اثر موسیقی گذاشته شده باشد. این اثر جدید که هویتی مستقل از اجزای خود دارد، جلوه‌هایی از ابتکار خالق آن است و مورد حمایت قانون قرار می‌گیرد. ب: موضوعات حقوق مالکیت صنعتی و تجاری؛ شامل: اختراع، طرح‌های صنعتی، علائم و نام‌های تجاری، نشانی‌های مبادی جغرافیایی، طرح‌های سخت مدارهای یکپارچه، اطلاعات افشا نشده یا اسرار تجاری، حمایت در برابر رویه‌های غیرمنصفانه.

ج: موضوعات حقوق مرتبط یا جانبی؛ شامل: آثار اجرایی مثل انواع آوازها، دکلمه‌ها، تمثیل‌ها و برنامه‌های سرگرمی، روضه‌خوانی و مداحی صفحات صوتی که اجرای یک کار هنری روی آن‌ها ضبط شده است. تولیدات سازمان‌های پخش صدا و تصویر سازمان جهانی مالکیت معنوی زمانی که کشورهای خارجی از حضور در نمایشگاه بین‌المللی اختراعات در وین در سال ۱۸۷۳ خودداری کردند، نیاز به حمایت بین‌المللی از مالکیت معنوی آشکار شد؛ زیرا از این بابت نگران بودند که ممکن است ایده‌هایشان به سرقت رود و در سایر کشورها در تجارت، مورد بهره‌برداری قرار گیرد. در سال ۱۸۸۳ «کنوانسیون پاریس برای حمایت از مالکیت صنعتی»، تهیه و امضا شد و در سال ۱۸۸۴ با عضویت ۱۴ کشور، لازم‌الاجرا شد. براساس مقررات این کنوانسیون، کشورهای عضو، یک دفتر بین‌المللی تشکیل دادند. وظیفه‌ی آن دفتر، انجام امور اداری از قبیل سازماندهی جلسات کشورهای عضو بود. در سال ۱۸۸۶ با تصویب «کنوانسیون برن برای حمایت از آثار ادبی و هنری» حمایت از کپی‌رایت، جنبه‌ی بین‌المللی پیدا کرد و کشورهای عضو کنوانسیون برن نیز دفتری بین‌المللی تشکیل دادند که وظیفه‌ی امور اداری کنوانسیون را بر عهده داشت. در سال ۱۹۵۳ به ابتکار دولت سوئیس این دو دفتر در یکدیگر ادغام شدند و سازمانی بین‌المللی به نام «دفتر بین‌المللی متحد برای حمایت از مالکیت معنوی» تشکیل دادند. این سازمان کوچک که مرکز آن در برن سوئیس بود، هفت عضو داشت که مبنای تشکیل سازمان جهانی مالکیت معنوی معاصر، کنوانسیون ۱۹۶۷ استکهلم می‌باشد. سازمان جهانی مالکیت معنوی در سال ۱۹۷۰ تأسیس شد و در سال ۱۹۷۴ به‌عنوان یکی از آژانس‌های تخصصی سازمان ملل متحد درآمد. طی دهه ۱۹۹۰، بیشتر کشورهای در حال توسعه به منظور تقویت حقوق مالکیت معنوی به معاهدات سازمان جهانی مالکیت معنوی پیوستند. تبعیت از این موافقت‌نامه‌ها آثار زیادی بر کشورها به‌ویژه از نظر اقتصادی داشته است. معاهدات بین‌المللی در زمینه حقوق مالکیت معنوی، بعد از تأسیس سازمان جهانی مالکیت معنوی، براساس کنوانسیون مؤسس سازمان جهانی در سال ۱۹۷۰، این سازمان به‌عنوان یک سازمان تخصصی در نظام بین‌المللی، مجری و متولی امور اداری معاهده‌های بین‌المللی در حوزه مالکیت معنوی شده است. معاهدات بین‌المللی در زمینه حقوق مالکیت معنوی به سه گروه عمده تقسیم می‌شوند: گروه اول، معاهدات در زمینه حمایت از حقوق مالکیت معنوی است. این گروه از معاهدات، استانداردهای اولیه مورد موافقت جامعه بین‌المللی را در زمینه حمایت از حقوق مالکیت معنوی تعریف می‌کند. از جمله مهم‌ترین این معاهدات می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- ۱- معاهده حقوق اختراع (PLT) - کنوانسیون برن برای حمایت از آثار ادبی و هنری. - کنوانسیون پاریس برای حمایت از مالکیت صنعتی. - کنوانسیون ژنو برای حمایت از تهیه‌کنندگان آثار صوتی در قابل تکثیر غیرمجاز.
- ۲- معاهده حقوق علائم تجاری (TLT) و گروه دوم، معاهدات جهانی در زمینه حمایت و حفاظت است. براساس این گروه از معاهدات، حق اختراع در سطح بین‌المللی به ثبت می‌رسد و برای هر اختراعی، پرونده بین‌المللی تشکیل می‌شود. براساس این پرونده، اثر ثبت شده در تمام دولت‌های عضو این معاهدات از ارزش حقوقی و قانونی برخوردار است. با به کارگیری این سیستم، مخترع یا نمایندگان یک شرکت تولیدی برای جلوگیری از تقلب دیگران می‌توانند

اختراع یا نام تجاری محصول خود را ثبت بین‌المللی کنند، بدون آن که نیاز به ثبت آن در تک تک کشورهای عضو باشد. صاحب آن با ثبت بین‌المللی اثر می‌تواند در تمام کشورهای عضو معاهدات از حقوق قانونی خود استفاده کند. از جمله این معاهدات می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: معاهده همکاری در زمینه اختراع (PCT)، موافقت‌نامه مادرید در رابطه با ثبت بین‌المللی مارک‌ها، معاهده در رابطه با ثبت بین‌المللی طراحی‌های صنعتی بهار، اول شماره، سال یازدهم پژوهش‌نامه اقتصادی، معاهده بوداپست در خصوص شناسایی و ثبت میکرو ارگانیسم‌ها، معاهده لیسبون در راستای حمایت از اسامی مبدا کالاها و ثبت بین‌المللی آن‌ها. گروه سوم، معاهدات طبقه‌بندی‌کننده، نظام‌هایی هستند برای طبقه‌بندی اطلاعات مربوط به اختراعات، مارک‌های تجاری و طراحی‌های صنعتی که ساختارهایی با قابلیت دسترسی سریع و آسان فراهم می‌کنند. مهم‌ترین این معاهدات عبارتند از: برای ایجاد یک نظام طبقه‌بندی بین‌المللی، موافقت‌نامه لوکارنو طراحی‌های صنعتی. موافقت‌نامه نیس؛ برای طبقه‌بندی بین‌المللی کالاها و خدمات به منظور ثبت مارک‌ها. موافقت‌نامه استراسبورگ؛ در خصوص طبقه‌بندی بین‌المللی حق اختراع. موافقت‌نامه وین؛ برای طبقه‌بندی عوامل نموداری مارک‌ها (فطرس، ۱۳۹۰).

۲- بررسی خصوصیات حقوق مالکیت فکری

برای فهم و درک بیشتر از کارایی حقوق مالکیت فکری به خصوصیات آن می‌پردازیم که بدین شرح می‌باشد: این حقوق وابسته به شخص و اشخاص است به نحوی که نمی‌توان شخص حقوقی باشد تا اثری را به نام خود ثبت کند. خلق اثر همیشه در حقوق مالکیت فکری با اسامی شخص یا اشخاص همراه بوده و وابسته به شخص است. این بدین معنا نیست که اشخاص حقوقی هیچ نقشی در اجرای قوانین حقوق مالکیت فکری ندارند. اشخاص حقوقی نیز می‌توانند از یک اثر بهره‌برداری داشته باشند و به عنوان صاحب امتیاز به خروجی تجاری و اقتصادی دست یابند. از خصوصیات دیگری که این حقوق در بردارد، غیر قابل انتقال به شخص دیگری بودن است که ذات این حقوق این اجازه را نمی‌دهد که پس از اتفاقاتی که برای مؤلف آن اثر پیش بیاید که صاحب اثر نتواند از آن بهره ببرد؛ مانند فوت آن شخص، بر این فرض که این امتیاز بر دستان وراث صاحب اثر بیفتد، این امکان وجود دارد که با وجود علایق شخصی خود، آن اثر را ویرایش کنند یا برخلاف ماهیت آن اثر، اقداماتی برای ویرایش آن انجام دهند، سوءاستفاده کنند و حتی آن را از بین ببرند. وراث می‌توانند این حق را به اجرا بگذارند اما فعالیت‌هایی که برخلاف تلاش صاحب اثر است، جایی در این حقوق ندارد. در نتیجه، یکی دیگر از خصوصیات آن غیر قابل انتقال به غیر بودن آن است و حفاظت از اثر را به خوبی فراهم می‌کند. یکی دیگر از خصوصیات این حقوق، این است که حقوق معنوی که برای خالق اثر در بر می‌گیرد، محدود به زمان و مکان نیست. به نحوی که هر جای دنیا به هر روشی که شما یک اثری را به وجود آورده‌اید در صورت این که خواهان ایجاد حق و امتیازی برای خود باشید، حقوق مالکیت فکری به خوبی امتیازی را برای شما قرار می‌دهد و نقش حمایتی را باز هم ایفا می‌کند. در ماده ۴ قوانین حقوق مالکیت فکری در ایران نیز به این مورد اشاره دارد (احمدیان، ۱۳۹۹).

۳- بررسی کلی وجود نظام حمایت از حقوق مالکیت فکری و عدم وجود آن

۳-۱- در صورت وجود حمایت از حقوق مالکیت فکری

در صورت وجود یک حمایت نظام‌مند از حقوق مالکیت فکری، خالق یک اثر یا شخصی که نوآوری به همراه خود می‌آورد به ایجاد یک نوآوری و خلق فناوری سوق داده می‌شود و راهی برای انجام بار دیگر در این زمینه فراهم می‌شود که یک صاحب اثر، در هر زمینه‌ای می‌تواند فعالیت داشته باشد با خیالی آسوده به تکرار تولید دانش و نوآوری

پردازد. در نتیجه، بستری سالم فراهم خواهد شد که در کنار موارد ذکر شده، محصولات و فناوری خود را بهبود ببخشند و همچنین که فناوری جدید پدید آمد و نگاه افراد سرمایه گذار به آن جلب شد، در کنار آن نیروهای متخصصی به همراه خود می‌آورد که خروجی با کیفیت تری در زمینه تجاری و اقتصادی در بر داشته باشد. این خروجی یعنی محصولاتی همراه با کاهش هزینه و براساس آن، قیمت تمام شده یک محصول را پایین تر بیاورد و باعث گردش مالی شود. بی‌شک جامعه نیز از این اتفاق بهره‌وری خواهد داشت؛ چنانچه یک جامعه افراد بیکاری را داشته باشد، شرایط آن برای کارایی و خروجی افراد متخصص فراهم می‌شود (سلیمی فر و همکاران، ۱۳۸۸).

۳-۲- در صورت عدم وجود حمایت از حقوق مالکیت فکری

حال درمورد این موضوع باید بحث و گفت‌وگو کرد که در صورت عدم وجود حقوق مالکیت فکری، چه تأثیری بر یک جامعه در حال توسعه و رشد اقتصادی آن خواهد داشت. مالکیت فکری به مخترع حق امتیازی برای جلوگیری از نسخه‌برداری از آن محصول را می‌دهد که اگر این حقوق وجود نداشته باشد، مانند این است که مخترع یا یک شخصی که یک نوآوری موثر را به وجود آورده است تا زمانی که این اثر خود را در معرض استفاده یا انتشار قرار ندهد، انگار که خود فقط حق امتیاز را دارد. پس چگونه از آن استفاده کند؟ چگونه به توسعه و رشد اقتصادی جامعه خود کمک کند؟ این همان پیامد عدم وجود حقوق مالکیت فکری است. زمانی که یک نظام معتبر برای حفظ یک اثر وجود نداشته باشد می‌تواند پیامدهایی به همراه خود داشته باشد که نه تنها شخص خالق اثر و مخترع خسارت ببیند و در بعضی مواقع این خسارت جبران‌ناپذیر باشد، بلکه موجب عدم تولید رشد علمی موثر و خروجی منفی اقتصادی را به همراه داشته باشد و حتی ممکن است این چرخه به‌طور بی‌نهایت ادامه پیدا کند. عدم تمایل به سرمایه‌گذاری یکی از آن پیامدهایی است که در تحقیق و توسعه یک اثر می‌تواند شکل بگیرد. به این نحو که در این روند، رقبا که می‌تواند شرکت یا حتی یک شخص باشد به علت عدم وجود حقوق مالکیت فکری و عدم توانایی به ثمر رساندن یک نوآوری، خصوصاً مشکلاتی که پایه هستند، مانند عدم وجود نیروی متخصص، عدم سرمایه‌گذاری برای خلق نوآوری، عدم وجود سرمایه برای سرمایه‌گذاری و عدم وجود نوآوری جدید، افراد رقیب را به نمونه‌برداری و تکثیر غیرمجاز از نوآوری و فناوری دیگری را سوق می‌دهد. اگر نظام حمایتی از حقوق مالکیت فکری به‌صورت نامناسب اجرا شود، موجب اختلال در روند تجاری سازی می‌شود. وقتی تجاری‌سازی نباشد، رقابتی وجود ندارد. زمانی که محصولات منحصر به فرد توسط اشخاص ایجاد نشود و همگی یک نمونه را تکثیر کنند، دیگر بهره‌برداری از محصولات وجود نخواهد داشت و این مسئله باعث از بین رفتن مسئله رقابتی محصولات می‌شود و در نتیجه تضعیف بهره‌بری از محصولات، باعث توقف تولید در هر زمینه‌ای می‌شد و باعث از بین رفتن شرکت‌های تجاری و عدم وجود بنگاه‌های اقتصادی می‌شد و در نتیجه، تأثیر منفی در رشد اقتصادی و تجاری می‌شد (سلیمی فر و همکاران، ۱۳۸۸).

۴- نقش حقوق مالکیت فکری در رشد و توسعه اقتصادی

دو اصطلاح رشد و توسعه در جمله کنار هم قرار می‌گیرند اما در معنا با یکدیگر تفاوت دارند. متغیرهایی که در رشد اقتصادی مورد بحث قرار داده می‌شوند از نظر کمی بررسی می‌شوند و به درستی بیان‌کننده تغییرات کیفی نیستند. رشد در اقتصاد کشورها به معنی تغییرات مثبت «کمی» تولیدات ناخالص ملی است؛ این در حالی است که توسعه بیان‌کننده تغییرات کیفی یک جامعه است که با تأثیر خود در بتن رشد، خودش را جلوه می‌دهد. بدین ترتیب زمانی که در ساختار اقتصادی یک جامعه و در بنیاد اقتصادی یک جامعه تغییراتی نهانیده شود می‌توان آن را توسعه اقتصادی دانست. بی‌شک رشد و توسعه اقتصادی کلیدی برای رهایی از وابستگی و استعمار است. این رهایی رقابتی را به وجود می‌آورد

که منجر به دستیابی به تجارت جهانی می‌شود. این دستیابی منجر به شکوفایی اقتصادی و رفاه اجتماعی را برای جامعه فراهم می‌کند و این شرایط، وابسته به میزان حمایت از حقوق مالکیت فکری در کشورهای در حال توسعه می‌باشد. جذب فناوری از کشورهای دیگر و بلعکس، جذب فناوری یک کشور برای بهره‌برداری در دیگر کشورها و همچنین تضمین حقوق تجاری و اقتصادی که حقوق مالکیت فکری بر صاحب اثر دارد، خصوصاً نوآوری‌هایی که خیلی مهم هستند و تلاش‌هایی بلند مدت برای آن انجام شده است؛ مانند اختراعاتی مهم که باعث آسودگی خاطر خالقین اثر و حتی شکوفایی استعدادهای نهفته در هر زمینه‌ای را می‌تواند به همراه خود داشته باشد. زمانی که حقوق مالکیت فکری، مقامی به افراد نخبه و فرهیخته می‌دهد که در زمینه‌های مختلف از ابتکار عمل خود استفاده کنند و با بکارگیری دانش خود و ایجاد آثار و اختراعات مختلف، فرصتی را نه تنها برای رشد خود و ملت خود فراهم می‌کند، بلکه امکان دارد باعث رشد جامعه جهانی بشر نیز شود و آن را به کمال برساند. این حقوق می‌تواند در درون استعدادهای نهفته تصمیم را برای تولید دانش به وجود بیاورد. زمانی که شخص به یک مغز متفکر تبدیل شود، در صورت وجود زمینه‌ای برای احقاق حق او یا وجود همان حاکمیت نظام‌مند برای حمایت از او دیگر فکر مهاجرت و جابه‌جایی را نمی‌کند و این همان جلوگیری از فرار مغزهاست که توسعه ملی را به همراه خودش دارد. حمایت از نوآوری و حقوق مالکیت معنوی، عامل مهمی در مسئله سرمایه‌گذاری برای گسترده‌تر کردن طیف تحقیق و توسعه علمی می‌باشد. بدین معنا که بنگاه‌های اقتصادی و حتی شرکت‌های خصوصی را به دنبال تحقیق در زمینه‌های مربوط به خود و تولید علم و فناوری‌هایی می‌کشاند که اول باعث ایجاد محصول به روزتر و جدیدتر با توجه به نیازهای جامعه می‌شود و محصولات جدید، روش استفاده و بهره‌برداری جدید و ایده‌های جدید، بی‌تردید نیاز به حقوقی دارند که از آن همه تلاش، سوءاستفاده نشود. به طور کلی باید گفت که خلق نوآوری جدید، تقاضای جامعه ملل را به همراه خود دارد و این حق باید به هر نحوی اجرا شود. این روند اگر باعث گردش مالی یک صاحب اثر شود، باعث بهره‌برداری شرکت‌های خصوصی شده و شرکت‌های خصوصی و بنگاه‌های اقتصادی پیشرفت کنند، نیروی کار بیشتری بکارگیری می‌شود و نیروی کار بیشتری بکارگیری شود، یک جامعه پیشرفت می‌کند؛ زیرا که حقوق مالکیت معنوی از تقلید جلوگیری می‌کند و اصل اساسی این حقوق تنوع در روند بازدهی یک اثر می‌باشد. زمانی که انگیزه برای توسعه در یک کشور به وجود بیاید، قیمت تمام شده آن محصول و عدم نیاز به نیروی متخصص خارجی، بی‌تردید باعث رشد و توسعه خواهد شد (احمدیان، ۱۳۹۹).

۵- بررسی تریپس و حقوق مالکیت فکری در توسعه اقتصادی

۵-۱- تریپس به چه معناست؟

تریپس^۱ یا همان موافقت‌نامه جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت فکری است که این قانون در اروگوئه برای پوشش نقصان قوانین و کنوانسیون‌های قبلی، تحت عنوان توافق‌نامه تعرفه و تجارت به اعلام عمومی رسید و در نهایت، منجر به تصویب تریپس شد. این توافق، حامل سه رکن اصلی و جداناپذیر می‌باشد که توافق‌نامه‌های مالکیت فکری و تجارت آن کالا و خدمات از ارکان اصلی آن می‌باشد. این توافق‌نامه، کامل‌ترین سند و حقوق بین‌المللی لازم‌الاجرا در حقوق مالکیت فکری است و مسائلی نظیر حق نسخه‌برداری یا کپی رایت، نشان تجاری، نشان جغرافیایی، طرح‌های صنعتی، حق اختراع، طرح‌های ساخت مدارهای یکپارچه و حفظ اطلاعات افشا نشده تجاری را در بر دارد (WTO, n.d).

۵-۲- بررسی کلی اهداف تریپس و ویژگی عمده آن

تریپس اهداف تجاری دارد و معمولاً ماهیت آن تسهیل روند تجاری سازی میان ملت ها در جامعه بین الملل است و این توافق نامه در تلاش است که خود باعث ایجاد موانع و انحرافات در مراحل تجاری کشورها نشود. چهار مسئله اصلی در این حقوق عبارتند از:

۱- ایجاد استانداردها یا هنجارهای اساسی حقوق مالکیت فکری

۲- رویه های تحت قوانین ملی برای اجرای حفاظت از آن

۳- رسیدگی به حقوق رویه های حل اختلاف بین طرفین هر یک در توافق نهایی در مورد تریپس و رابطه بین گات یا همان تعرفه و تجارت و سایر مربوطه به سازمان های بین المللی، از جمله WIPO مربوط به سفرها و رابطه بین یک احتمال توافق در دور اروگوئه و توافق موجود کنوانسیون های مالکیت فکری.

از زمان لازم الاجرا شدن توافقنامه تریپس در ۱ ژانویه، در سال ۱۹۹۵ کشورهای عضو سازمان تجارت جهانی از ماده ۷ و ۸ برای حمایت از مواضع خود استفاده کردند. واگرایی این مواضع این بود که به خوبی در حمایت از پتنت (ثبت اختراع) منعکس شد و در این اختلاف، جوامع اروپایی نیز محصولات خود را به چالش کشیدند. طوری که دولت ها به این نتیجه رسیدند که انعطاف لازم را برای تعدیل پتنت ها (همان امتیاز نامه یا ثبت اختراع) خواهند داشت. ماده ۷ اعلام می دارد که یکی از اهداف کلیدی توافقنامه تریپس، تعادل بین حقوق مالکیت فکری ایجاد شده توسط قرارداد و سایر سیاست های مهم اقتصادی-اجتماعی است. ماده ۸ سیاست های اجتماعی-اقتصادی مورد بحث را با توجه ویژه توصیف می کند؛ سیاست های بهداشت و تغذیه، اگرچه جوامع اروپایی در این مورد بحث نکردند. هدف اعلام شده، دستیابی به تعادل در مالکیت فکری نظام حقوقی بین سیاست های مهم ملی آن زمان بوده است. یکی از ویژگی های آن، حفظ تعادل در قراردادهای فعالیت های اقتصادی در آن زمینه است و این تعادل، منوط به سه شرط است و اول این که مواد این توافق نامه به اجرا برسد و بعد از آن، فضایی برای ساز و کار و حل اختلاف طرفین دعوا فراهم شود و استانداردهای لازم در توافق نامه ها رعایت شود و این سه شرط اصلی است که ما را از طریق بکارگیری تریپس به حفظ تعادل در تجارت سوق می دهد (Yu, 2009).

۶- بررسی اجمالی مطالعات تجربی در زمینه حقوق مالکیت فکری و توسعه اقتصادی کشورهای

توسعه یافته و در حال توسعه

در زمینه مطالعات تجربی، بررسی های قابل توجهی انجام شده که برای پیدا کردن درکی از آن به مطالعات تجربی در زمینه حقوق مالکیت فکری و بررسی نتایج آن می پردازیم. آقای پارک، اولین شاخص را برای تأثیر این حقوق ارائه کرد که در آن از شاخص هایی همچون حق اختراع، نشان تجاری و پرداخت تجاری کپی رایت یا همان حق نشر، استفاده کرد. او این شاخص ها را برای ۶۰ کشور در نظر گرفت. براساس محاسبات ایشان که از سال ۱۹۶۰ تا ۱۹۹۰ انجام شد با این ۳۰ سال تلاش نتیجه بر این شد که اصولاً کشورهای اروپایی و حتی آمریکا، جایگاه بالاتری را به خود اختصاص داده بودند و هر چقدر شاخص بالاتر بود، توسعه را نیز در آن کشورها می توان مشاهده کرد. مطالعه دیگری توسط گلد در حوزه بررسی اقتصادی حمایت از حقوق مالکیت فکری انجام شد. گلد با استفاده از میانگین اطلاعات آماری سال های ۱۹۶۰ تا ۱۹۸۸، گروبن تأثیر اقتصادی حمایت از این حقوق را برای ۹۵ کشور جهان، بررسی کرد. در این مطالعه از شاخص رپ و روزیک استفاده شد و نتیجه آن، تأثیر مثبتی بر سرانه رشد تولید ناخالص ملی داشته است. مطالعه دیگری نیز توسط تامپسون و روشینگ (۱۹۹۹) انجام شد که در آن با استفاده از میانگین داده های آماری سال های ۱۹۷۰ تا ۱۹۸۵ برای ۱۱۲ کشور جهان، اثرات اقتصادی حمایت از حقوق مالکیت فکری با استفاده از شاخص

رپ و روزیک، بررسی شده است. براساس نتایج تحقیق ایشان، تأثیر حمایت از حقوق مالکیت فکری، تنها در کشورهای که به سطح خاصی از GDP سرانه رسیده‌اند، مثبت است. برای بررسی رابطه رشد اقتصادی و حمایت، مطالعه دیگری نیز توسط پارک و جینارته از حقوق مالکیت فکری با استفاده از اطلاعات آماری سال‌های ۱۹۶۰ تا ۱۹۹۰ در ۶۰ کشور جهان انجام شده است که براساس آن، حمایت از حقوق مالکیت فکری به انباشت نهادهایی مثل D&R و سرمایه فیزیکی کمک کرده و از این طریق، تأثیر مثبتی در رشد اقتصادی دارد. فابیو مونتاییو، مطالعه آماری تحت عنوان حقوق مالکیت فکری و انتقال دانش از تحقیقات عمومی به بخش صنعت در آمریکا و اروپا انجام داد و با در نظر گرفتن تحقیقات انجام شده، بین تحقیق‌های بروز و بخش صنعت، ارتباط محکمی قرار دارد که این رابطه در تحقیق‌های ضعیف، بسیار کم است. در مطالعه دیگری که خدایپرست و همکارانش با بکارگیری مدل تحلیلی پانل دیتا برای ۳۵ کشور و در دوره زمانی ۱۹۸۵ تا ۲۰۰۵ انجام شد با عنوان تأثیر حمایت از حقوق مالکیت فکری بر رشد اقتصادی به ارتباطی همراه با اثرات مثبت بین این حقوق و رشد اقتصادی، دست یافتند. گرشاسینیا و بدری ویچ در مطالعه‌ای تحت عنوان نقش حقوق مالکیت فکری در نوآوری کشورهای در حال توسعه با مطالعه تجربی بر ۱۱۸ کشور توسعه یافته و در حال توسعه جهان دریافتند که این حقوق در توسعه کشورهای در حال توسعه، آن‌چنان تأثیر مثبتی ندارد و این در حالی است که تأثیر مثبت این حقوق در کشورهای توسعه یافته بیشتر است.

نتیجه کلی مطالعات انجام شده مذکور، تأثیری مثبت را در حمایت از حقوق مالکیت فکری برای ایجاد اقتصادی بهتر در کشورهای پیشرفته دارد. همچنین، درباره اثرات مثبت این حقوق بر اقتصاد کشورهای در حال توسعه نظر جامعی وجود ندارد. با توجه به افزایش مشاهدات، معرفی و انتشار شاخص قدرتمند حقوق مالکیت فکری بین‌الملل و نیاز بررسی و مطالعه دوباره تأثیر حمایت از حقوق مالکیت فکری بر عملکرد اقتصادی دو گروه کشورهای پیشرفته و در حال توسعه جهان، این تحقیق مختص این امر است. به همین دلیل، مهم‌ترین تفاوت مطالعه امروزه با مطالعه گذشته، بکارگیری شاخص‌های آماری دقیق و بروز است که براساس آن می‌توان نبود وجود نظری جامع را درباره تأثیر مثبت حمایت از این حقوق در کشورهای در حال توسعه به نحوی دقیق‌تر، بررسی کرد. این تحقیقات بیشتر در کشورهای توسعه یافته نتایج مثبت داشته و برای کشورهای در حال توسعه که از اسم آن کاملاً مشخص است که هنوز به آن شاخص رضایت‌بخش نرسیده و باید پایه‌های آن و عیوب این دست نیافتن را شناسایی کرد (سمیه شاه حسینی و همکاران، ۱۳۹۶).

– چه شاخصه‌هایی برای ارتباط میان توسعه و مالکیت فکری را معمولاً در نظر می‌گیرند؟

جدای آن که این حقوق، اثر دستمزد و تعرفه اثر را تحت تأثیر خود قرار می‌دهد؛ یعنی کشوری که دارای حقوق مالکیت قوی باشد، باید برای منابع انسانی هزینه بیشتری متحمل شده و در آن قیمت کالا و آثار به مراتب آن تغییر می‌کند. یکی از عوامل تأثیرگذار، شاخص تولید ناخالصی سرانه است که به انحصار (GDP per) شناخته می‌شود و معمولاً به نیاز بازار و فشار تقاضا، بستگی دارد. شاخص حقوق مالکیت فکری که آن را به انحصار (IPR) می‌شناسند به سه شاخص بستگی دارد.

رپ و روزک: شاخص دیگری به نام رپ و روزک^۱ می‌باشد که میزان تبعیت کشورها از ثبت اختراع در کنار استانداردهای بین‌المللی است و بیشتر جنبه حفاظتی را برای حقوق مالکیت فکری در زمینه اختراع، استفاده می‌کند؛ مانند زمان محافظت از حق اختراع، صدور پروانه اجباری برای اختراع، پوشش و انتقال‌پذیری اختراع و درنهایت دستورالعمل‌هایی که منجر به بررسی و ثبت اختراع می‌شوند.

پارک و گینارت: شاخصی که در زمینه تجربی پاسخ بسیار خوبی برای بررسی سرانه اختراع است، پارک و گینارت نام دارد که با شاخص رپ و روزک ارتباط دارد اما تفاوت عمده آن در زمینه تجربی و تفاوت سرانه آن است که در بدترین حالت برای بررسی در کشورها، آن شاخص صفر و در بهترین حالت، عدد پنج به دست می‌آید که عمده تفاوت آن، عملکردی به همراه مجازات برای مسائل ثبت اختراع می‌باشد.

شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت فکری: این شاخص که خود سه بدنه اصلی دارد از جمله مالکیت فکری، فیزیکی و در نهایت محیط قانونی و سیاسی می‌باشد و از سال ۲۰۰۷ به اجرا درآمده و ۱۰۰ کشور در پرتو آن می‌باشند (خانی و نصرالهی، ۱۳۹۶). باز بودن تجاری یا (open) که شاخصی براساس میزان صادرات و واردات کشورهاست و با تولید ناخالصی محاسبه می‌شود و براساس این شاخص، نسبت مذکور هر چقدر بالاتر باشد می‌توان گفت که درجه باز بودن اقتصاد یک کشور بالاست. شاخصی که به نام آزادی اقتصادی مورد بررسی قرار می‌گیرد و به نام انحصاری (EF) می‌باشد و بر مقیاس ۰ تا ۱۰ مورد محاسبه قرار می‌گیرد و بالا بودن میزان مقیاس این شاخص، برابر است با آزادی عملکردی اقتصادی یک کشور در جامعه بین‌الملل. شاخص ورودی سرمایه انسانی (human capital, i): شاخصی که برعکس تمام متغیرهای آموزشی، تحصیلات را در نظر نمی‌گیرد و میزان ورودی سرمایه انسانی، براساس سال‌های متوسط تحصیلی یا افراد ۱۵ سال به بالاست و بر این اساس محاسبه می‌شود. شاخص خروجی سرمایه انسانی (human capital, o): متغیر آموزشی است که سرمایه انسانی براساس سطح مطالعات و عملکرد علمی پژوهشی انجام شده توسط متخصصین یک کشور، سنجیده می‌شود (خانی و نصرالهی، ۱۳۹۶).

۷- بررسی ارتباط حقوق مالکیت فکری و هم‌پایی فناورانه در کشورهای در حال توسعه

هم‌پایی فناورانه به معنای کم کردن فاصله نوآوری کشورهای در حال توسعه با کشورهای توسعه‌یافته می‌باشد. با تدابیری که باید کشورهای در حال توسعه بیندیشند و خود را در جهت هر چه سریع‌تر کم کردن فاصله خود را با آن شاخص هدف، پیش ببرند. دو مبحث اصلی در این موضوع هم‌پایی فناورانه وجود دارد که تحقیق و توسعه داخلی و انتقال نوآوری و فناوری بین‌المللی از این دو هستند. گرچه نظریه‌های دو وجهی وجود دارد؛ به معنای آن که در برخی از کشورها پافشاری بر روی تحقیق و توسعه داخلی است و در طرف دیگر، پافشاری بر روی انتقال فناوری بر جامعه بین‌المللی است. وابستگی هم‌پایی فناورانه، معمولاً به وضعیت اقلیمی و منابع موجود و کشف یک نوآوری در یک منطقه بستگی دارد. کشورهای در حال توسعه که از این دو منبع بهره‌برداری بیشتری را داشته‌اند از نظر سیاست‌های مالکیت فکری نیز جایگاه بالاتری را در بر داشتند. بدین منظور که مالکیت فکری، بستری مناسب را برای تحقق و عمل به این دو سیاست فراهم کرده است. تأثیر مالکیت فکری در زمینه هم‌پایی فناورانه، متقاعد کردن کشورهای در حال توسعه به جهت پیشرفت بوده و به سمت پیگیری جهت بهبود وضعیت مالکیت فکری، سوق می‌دهد. اگر مالکیت فکری در این زمینه ضعیف باشد با تضعیف منابع دانش هم‌پایی فناورانه در کشورهای در حال توسعه می‌شود و اندک انگیزه‌ای را برای پژوهشگران و منابع انسانی موجود از بین می‌برد. این دو منابع، اعم از مالکیت فکری با هم‌پایی فناورانه به جهت این که ماهیتی دارند که قدم به قدم جای پای قدم‌های کشورهای توسعه‌یافته می‌روند با توجه به تأثیر آنان غفلت از یکدیگر آثار مخربی را به همراه دارد (حبیب و کلانتری، ۱۳۹۶).

۸- ارتباط حقوق مالکیت فکری و نخبگان در کشورهای در حال توسعه

اصولاً میان نخبگان و نخبه پروری در حقوق مالکیت فکری، ارتباط بسیاری می‌تواند وجود داشته باشد. شخص نخبه یک پدیده پیچیده اجتماعی است و هر کسی نمی‌تواند از این دسته قرار گیرد. بکارگیری افراد نخبه، معمولاً مانند

بکارگیری چند فرد در یک مجموعه است اما افراد نخبه این بار را به تنهایی به دوش می کشند. شاخصه‌هایی که برای از دست دادن نیروی انسانی ماهر و نخبه می باشد، برابر است با کنترل فساد، نابرابری رفاهی کشورهای مبدأ و مقصد، شاخصه‌های مالکیت فکری، اگر آنچنان که این شاخصه‌ها رعایت نشود و زمانی که فرد نخبه، تسهیلات لازم را از نظام حاکم دریافت نکند، معمولاً از استعداد او در جای دیگر استفاده می شود. این مسئله در هر دو گروه کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه به طرزی صریح می توان رابطه سببیت آن را در نظر گرفت. کشورهایی که از آثار نخبگان و متخصصان خود حمایت کرده اند با مهاجرت کمتری از جمعیت نخبه خود، روبه رو شده اند. کشور رقیب با استفاده از مسئله ای به عنوان «انباشت نخبگان» اقدام به جذب افراد ماهر و توزیع آن به دستگاه‌های اقتصادی می کند. زمانی که حقوق مالکیت فکری به درستی اجرا نشود، تولید دانش و توسعه اقتصادی به درستی انجام نمی شود و احساس فقدان، نیاز به پژوهش و تولید علم را در اقتصاد آن کشور به وجود می آورد؛ به طوری که دیگر انگیزه‌ای برای شکوفایی استعدادهای مورد نیاز در زمینه رشد و توسعه نخواهد بود (شاه آبادی و همکاران، ۱۳۹۱).

۹- ایجاد مرجع ملی جهت تقویت پایه‌های حقوق مالکیت فکری

کشوری که در شوک اقتصادی قرار گیرد در حالت اقتصاد مقاومتی قرار می گیرد و این وضعیتی وخیم برای یک جامعه است که کشور هنوز برای توسعه یافتن دست و پا می زند. حقوق مالکیت فکری، قشر بسیار محدودی را در بر می گیرد و کارایی آن از آن نخبگان و دانشمندان است. برای کارایی بیشتر حقوق مالکیت فکری، باید افراد مورد نیاز در این زمینه به صورت تشکیلاتی سازماندهی شده و به بهبود کیفیت و کارایی آن پردازند و ضمن پیشنهادهایی که دریافت می کنند، برای تحقق آن ایده‌های تحقیقاتی و پیشنهادی تمامی منابع خود را در این راستا به کار گیرند و در اصطلاح، بورس ایده را تشکیل دهند. باید توجه داشت که تشکیل مرجع ملی با موانعی نیز ممکن است برخورد کند. این موارد که موانع آن هستند، عبارت‌اند از: فقدان ثباتی اقتصاد کلان که به معنی وجود تورم و عدم رشد اقتصادی آن، ناکارآمدی بازار که به معنای عدم وجود بستری مناسب جهت بکارگیری نوآوری و فناوری جدی چه در بازار داخلی و چه در عرصه بین‌المللی، عدم وجود نظارت مناسب که تبعاتی به همراه دارد و منجر به ایجاد فساد، قیمت‌های تمام شده بالا و هزینه‌های اداری زیاد می شود، عدم وجود توسعه اجتماعی که باعث جا ماندن از بکارگیری نیروهای متخصص و نبود منابع دانش بنیان می شود می باشد. باید توجه داشت در صورتی که اقتصاد یک کشور شفاف نباشد، سیاست‌های متداولی را نمی توان جهت توسعه بر آن اجرا کرد و در نتیجه از این امتیاز باز می ماند. این آسیب‌ها باعث کمبود ظرفیت مقاومت در برابر شوک اقتصادی می شود (حیدریان دولت آبادی و همکاران، ۱۳۹۹). برای ایجاد یک مرجع ملی قوی، باید توجه داشت که مدیریتی توانمند برای اجرای حقوق مالکیت فکری داشته باشند و استراتژی را تدوین کنند که اثرات مثبتی بر آن بگذارد؛ مانند این که در صورتی که رویه قضایی این حقوق به صورتی است که سیاست‌های دولت نمی تواند تسریع رسیدگی و با کیفیت را سهولت بخشد، مرجع ملی ورود پیدا کند و با استفاده از منابع پژوهشی و بورس ایده برای رفع این ناسازگاری، اقدام کند. بر فرضی دیگر، شفاف نبودن عملکرد سرمایه گذاری یا پایین بودن نرخ سرمایه گذاری و مانند آن، ناکارآمدی ساختار گمرکی کشور جهت رقابت پذیری کمتر نیز جزو مشکلاتی احتمالی است که یک مرجع حقوق مالکیت فکری بتواند به آن حوزه ورود پیدا کند (حیدریان دولت آبادی و همکاران، ۱۳۹۹).

۱۰- بررسی صادرات خدمات و کالاها از جنبه حقوق مالکیت فکری

یکی از مسائلی که موجب صادرات کالا به شکورهای مختلف می شود، مبحث ثبت اختراع است که به ما نشان می دهد باز هم به حقوق مالکیت فکری باز خواهیم گشت. زمانی که اختراع به وجود بیاید، باعث خلق نوآوری و افزایش محصولات داخلی خواهد شد. این درست است که اصلاح یک اختراع و بهبود کیفیت آن در هر زمینه، زمان بر می باشد اما باید از کالای جدید نیز بهره برد و این صادرات خدمات و کالاها، ناخواه جنبه بین المللی به خود می گیرد و دستان نیازمند دیگر کشورها را بنا بر تقاضا به آن دراز خواهد کرد. به علت قیمت تمام شده کمتر و صرفه جویی با کارآمدی بالا، صادرات انجام خواهد شد و به موجب آن، تجارت و تولید ناخالصی یک کشور را به همراه خواهد آورد و در نتیجه، موجب افزایش اشتغال و بهره بری از امکانات به منظور رفاه نصیبی جامعه هدف، خواهد شد. صادرات، اشتغال ناقص را از بین می برد و عملاً در کشورهای در حال توسعه، اشتغال ناقص وجود دارد. افزایش تحقق و توسعه برای ارتقا توسعه داخلی، جهت بهبود کیفیت و کارایی کالایی جهت صادرات، باعث افزایش هزینه های تحقیق و توسعه شده و در نتیجه، پیشرفت اقتصاد را فراهم می آورد و باعث تشویق سرمایه گذاران نیز خواهد شد (شاه آبادی و رحیمی، ۱۳۹۱).

نتیجه گیری

باید کشورهای توسعه یافته را از این مبحث کنار گذاشت با این که می دانیم کشورهای توسعه یافته در حال آزمون و خطا هستند و همچنان باید این جایگاه را برای خود حفظ کنند، بحث ما درباره کشورهای در حال توسعه است. آنچنان که انتظار می رفت، حقوق مالکیت فکری در زمینه تجارت و اقتصاد کشورهای در حال توسعه با این که نظریه ای جامع در این حوزه مربوطه پیدا نشده بود، اما تأثیر مثبت و رابطه علیت با شاخص های توسعه دارد. برای نتیجه گیری در این رابطه، باید تمام مباحث را زیر نظر گرفت. این مشکلاتی که به موجب آن باعث شده و براساس آن یک وضعیت ناپایدار بر سرزمین ها است و تضعیف اقتصادی و تجاری کشورهای توسعه نیافته را سرعت می بخشد و برای جلوگیری از آن، باید ظرفیت و منابع انسانی، اقتصادی، اجتماعی، صنعتی و هنری را دریابیم. با توجه به این که منابع انسانی تأثیر بسزایی در این رابطه دارد و یکی از امتیازهایی که در حقوق مالکیت فکری وجود دارد، پشتیبانی از همین سرمایه انسانی است. برای پرورش سرمایه انسانی با حقوق مالکیت فکری، باید در کنار هم باعث پیشرفت و شکوفایی استعداد های افراد شوند. با استفاده از سیستم آموزشی و تهیه بستری مناسب در روند آموزش و پرورش، باید این افراد را با حق امتیاز خود با خبر کرد و جدا از خیال پردازی های منفی که ممکن است در ذهن افراد به وجود بیاید، آن ها را با حقوق خود در صورت خلق آثار یا نوآوری و فناوری، چه به صورت جمع و چه به صورت فردی، آشنا کرد. بر فرض مثال، باید از سنین نوجوانی در مدارس مبحثی را در رابطه مالکیت فکری نسبت به درک و توان فرد، جهت فهم این موضوع با توجه به زمینه ی رشته خودش در سر فصل دروس قرار دهند؛ بدین معنی که اگر دانش آموز در زمینه هنری و موسیقی فعالیت دارد، باید از حقوق خود با خبر شود؛ زیرا که در آینده نه چندان دور، چنان خلق اثر او چشم نواز و گوش نواز باشد که امکان دارد در آثار سینمایی بزرگ تر استفاده شود و این گونه زمانی که از سنین نوجوانی استعداد خود را کشف کند و به نمایش و بهره وری بگذارد، خیالش از مبحث جبران تلاش ها به صورت مادی مانند مال و اموال و به صورت معنوی، مانند شهرت و اعتبار و مراسم سپاس گذاری راحت باشد. مبحث دیگری، بحث سرمایه گذاری و صادرات و بنگاه های اقتصادی است. این حقوق از طرفی که منفعت دو طرفه را برای مخترع یا خالق اثر به وجود می آورد و جدای از این منفعت، کلیت جامعه از امکانات به روز با کیفیت بالاتر، بهره خواهند برد. جهت تولید فناوری و به اجرا یا به اختیار گذاشتن آن، همیشه نمی تواند به دوش یک نفر باشد و باید برای بهره وری بیشتر یا به معامله

گذاشتن یک نوآوری و فناوری، افراد متخصص دیگر را به همراه خود می‌آورد و باعث اشتغال‌زایی می‌شود. با توجه به این که ذاتاً حقوق مالکیت فکری، پذیرای محصولات و خدمات نوین است، دولت‌ها با چاره‌اندیشی و تدوین استراتژی، باید به تکنیک‌ها و کاربرد جدید این قانون در اقتصاد برسند تا رقابت‌پذیری را بالاتر ببرند. از این رو، منابع سرزمینی به صورت متعادل و یکسان در جهان وجود ندارد و این نیاز را می‌طلبد که کلیه ملت‌ها با هم در این عرصه همکاری داشته باشند و بر روی یکدیگر تاثیر بگذارند. مشاوره و توصیه‌های چند جانبه، باعث ارتقای همکاری با یکدیگر می‌شود.

منابع

- احمدیان، علی. (۱۳۹۹). پیشین. قانون یار، ۴(۱۶)، ۷۲۷-۷۴۰.
- احمدیان، علی. (۱۳۹۹). نقش حمایت از مالکیت فکری در توسعه اقتصادی با رویکرد قانون ایران. قانون یار، ۴(۱۶)، ۷۲۷-۷۴۰.
- حبیبی، سعید، و کلاتری، اسماعیل. (۱۳۹۶). بررسی نقش سیاست حقوق مالکیت فکری در هم‌پایی فناورانه کشورهای در حال توسعه. سیاست‌گذاری عمومی، ۳(۲)، ۱۳۵-۱۵۲.
- حیدریان دولت آبادی، محمدجواد، و مظاهری کوهانستانی، رسول. (۱۳۹۹). تشکیل مرجع ملی حمایت از حقوق مالکیت فکری در راستای اقتصاد مقاومتی. اقتصاد/اسلامی، ۲۰(۷۷)، ۲۱۱-۲۳۷.
- خانی، ریحانه، و نصراللهی، زهرا. (۱۳۹۴). بررسی رابطه بین حقوق مالکیت فکری و توسعه (کشورهای منتخب در حال توسعه و توسعه یافته). تحلیل‌های اقتصادی توسعه ایران، ۳(۱)، ۶۷-۹۳.
- خانی، ریحانه، و نصراللهی، زهرا. (۱۳۹۶). بررسی نقش عوامل موثر بر نوآوری (مقایسه کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه). سیاست‌های راهبردی و کلان، ۵(۱۸)، ۱-۲۵.
- خداپرست مشهدی، مهدی، صمدی، سارا، هوشمند، محمود، و سلیمی‌فر، مصطفی. (۱۳۸۸). تاثیر حمایت از تامین حقوق مالکیت فکری بر رشد اقتصادی. اقتصاد مقداری (بررسی‌های اقتصادی)، ۶(۴) (پیاپی ۲۳)، ۱۰۱-۱۲۳.
- شاه آبادی، ابوالفضل، سپهر دوست، حمید، و جامه بزرگی، آمنه. (۱۳۹۱). تاثیر حمایت از حقوق مالکیت فکری بر مهاجرت نخبگان از کشورهای منتخب در حال توسعه و توسعه یافته. سیاست علم و فناوری، ۵(۱)، ۸۷-۹۸.
- شاه آبادی، ابوالفضل، و رحیمی، فریماه. (۱۳۹۱). بررسی تاثیر حقوق مالکیت فکری بر صادرات. رشد فناوری، ۸(۳۲)، ۱۱-۲۱.
- شاه حسینی، سمیه، وصفی اسفستانی، شهرام، و ناصرزاده، سمیه. (۱۳۹۶). ارزیابی نقش حمایت از حقوق مالکیت فکری در رشد اقتصادی: مطالعه موردی TRIPS. پژوهشنامه بازرگانی، ۲۱(۸۴)، ۶۵-۹۱.
- فطرس، محمدحسن، فرزین، محمدرضا، و نجارزاده، ابوالفضل. (۱۳۹۰). بررسی اثر حقوق مالکیت معنوی روی نوآوری کشورهای اسلامی در حال توسعه. پژوهشنامه اقتصادی، ۱۱(۱) (پیاپی ۴۰)، ۳۰۳-۳۲۲.
- WTO. (n.d.). Intellectual property - overview of TRIPS agreement. https://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/intel2_e.htm
- Yu, P. K. (2009). *The objectives and principles of the TRIPS agreement*. Texas A&M Law Scholarship. <https://scholarship.law.tamu.edu/facscholar/653>.